

Apkopojums. Kompensācijas Latvijas meža īpašniekiem un iespējamie finansējuma avoti.

Pašreizējās situācijas raksturojums

Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT) aizņem 1 190,54 tūkst. ha jeb 18,44% no sauszemes platības. Savukārt īpaši aizsargājamo sugu un biotopu aizsardzībai izveidotie mikroliegumi aizņem **49,52 tūkst. ha** jeb 0,77% sauszemes teritorijas.

Lai nodrošinātu dabas vērtību saglabāšanu, vienlaikus salāgojot arī teritorijas attīstību un sabalansētu saimniecisko darbību, likums "Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām" nosaka septiņu dažādu kategoriju (suszemes) ĪADT¹, kā arī to, ka tās var iedalīt funkcionālajās zonās.

Atšķirīgas kategorijas ĪADT un to funkcionālajām zonām ir atšķirīgi aizsardzības un izmantošanas noteikumi. Funkcionālās zonas nosaka, ņemot vērā īpaši aizsargājamo sugu un biotopu labvēlīga aizsardzības statusa nodrošināšanas vajadzības, kā arī līdzšinējo saimniecisko darbību un tās ietekmi.

Aizsargājamās teritorijas var iedalīt šādās funkcionālajās zonās:

- stingrā režīma,
- regulējamā režīma,
- dabas lieguma,
- dabas parka,
- ainavu aizsardzības
- neitrālā zona.

Atbilstoši MK 2010.gada 16. marta noteikumiem Nr. 264 "Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi" attiecīgas kategorijas ĪADT tiek noteikti dažādas stingrības saimnieciskās darbības ierobežojumi, tai skaitā mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi. Saimnieciskās darbības ierobežojumus var noteikt arī, apstiprinot konkrētu ĪADT individuālos aizsardzības un izmantošanas noteikumus, kas paredz ĪADT dalījumu funkcionālajās zonās.

Būtiskākie saimnieciskās darbības ierobežojumi ĪADT noteikti mežsaimnieciskai darbībai.

- **Privātā īpašumā (fiziskās personas, fiziskām personām piederoši uzņēmumi, juridiskas personas) ĪADT atrodas 73 895 ha meža zemes, kurai noteikti dažādi mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi. Mežaudzes tīrā tagadnes vērtība ir 765434771 euro.**

Privātīpašumā esošo platību sadalījums par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu veidiem norādīts 1. tabulā.

¹ dabas rezervāti, nacionālie parki, biosfēras rezervāti, dabas liegumi, dabas parki, aizsargājamo ainavu apvidi, dabas pieminekļi

	fiziska persona	fiziskai personai piederošs uzņēmums	juridiska persona	Kopā, ha
aizliegta mežsaimnieciskā darbība	6 450	72	4 133	10 655
aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte	8 104	127	4 036	12 267
aizliegta galvenā cirte	4 182	48	2 053	6 283
aizliegta kailcirte	32 453	171	12 066	44 689

1. tabula. Platības ĪADT ar mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem privātpersonu īpašumā, ha.

- **No privātpašumā esošās platības ĪADT 38 023 ha mežaudzes ir sasniegušas galvenās cirtes vecumu un šo audžu tīrā tagadnes vērtība ir 490951433 euro.** Galvenās cirtes vecumu sasniegušo audžu sadalījums pa mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu veidiem parādīts 2. tabulā.

	fiziska persona	fiziskai personai piederošs uzņēmums	juridiska persona	Kopā, ha
aizliegta mežsaimnieciskā darbība	4 085	44	2 355	6 483
aizliegta galvenā cirte un kopšanas cirte	4 294	41	2 144	6 480
aizliegta galvenā cirte	1 011	2	355	1 368
aizliegta kailcirte	17 625	69	5 999	23 693

2. tabula. Platības ĪADT ar mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem privātpersonu īpašumā, tikai audzes galvenās cirtes vecumā, ha.

Pašreizējā situācija – kompensāciju ietvars

Likuma “Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” 29. panta pirmā daļa noteic, ka zemes īpašniekiem un lietotājiem aizsargājamās teritorijās ir tiesības uz normatīvajos aktos noteiktajiem nodokļu atvieglojumiem. Tāpat zemes īpašniekiem ir tiesības uz likumā noteikto kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT. Šādu kompensāciju piešķiršanas nosacījumus un kārtību nosaka Kompensāciju likums.

- Kompensāciju likums paredz nosacījumus, saskaņā ar kuriem piešķirama kompensācija par saimnieciskās darbības ierobežojumiem valsts un pašvaldību

- izveidotajās ĪADT un mikroliegumos.
- Kompensāciju likuma 2. panta pirmā daļa noteic, ka kompensāciju par lauksaimnieciskās vai mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT piešķir ikgadēja atbalsta maksājuma veidā.
 - Kompensāciju likuma 2. panta otrā daļa paredz, ka **ikgadēju atbalsta maksājumu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijās (turpmāk - *Natura 2000*) izmaksā normatīvajos aktos par lauku attīstības atbalsta piešķiršanu noteiktajā kārtībā no attiecīgo ES fondu līdzekļiem.** Tāpat no attiecīgo ES fondu līdzekļiem var izmaksāt ikgadēju atbalsta maksājumu par saimnieciskās darbības ierobežojumiem mikroliegumos.

Savukārt saskaņā ar Kompensāciju likuma 2. panta ceturto daļu kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem valsts un pašvaldības nozīmes ĪADT piešķir no valsts vai pašvaldības budžeta atbilstoši šim mērķim valsts vai pašvaldības budžetā paredzētajiem līdzekļiem.

Saskaņā ar Kompensāciju likuma 5. pantu tiesības prasīt kompensāciju ir zemes īpašniekam, kura īpašuma tiesības uz zemi nostiprinātas zemesgrāmatā. **Ja zemes īpašums pieder vairākiem īpašniekiem, kompensāciju prasa tikai visi kopīpašnieki, savstarpēji vienojoties. Zemes īpašniekam ir tiesības prasīt kompensāciju, ja meža zemes platībai ir spēkā esoša meža inventarizācijas lieta.** Zemes īpašnieka kompensācijas pieprasījumu izskata, ja par iepriekšējo gadu un kārtējo gada ceturksni ir samaksāts nekustamā īpašuma nodoklis (turpmāk - NĪN). Ja zemes īpašniekam uzlikts naudas sods par pārkāpumiem vides jomā, kā arī ja viņa vainas dēļ videi vai mežam nodarīti zaudējumi, šī zemes īpašnieka kompensācijas pieprasījumu izskata tikai tad, kad viņš normatīvajos aktos par pārkāpumiem vides jomā noteiktajā kārtībā ir samaksājis naudas sodu un atlīdzinājis videi un mežam nodarītos zaudējumus. Tāpat Kompensāciju likuma 5. pants nosaka, ka zemes īpašniekam attiecībā uz konkrētu zemesgabalu, kuram noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi, gadā var piešķirt tikai vienu kompensāciju — no Eiropas Savienības fondu līdzekļiem vai no valsts vai pašvaldības budžeta.

Kompensāciju no valsts vai pašvaldības budžeta nepiešķir tiešās un pastarpinātās pārvaldes institūcijām un valsts vai pašvaldību kapitālsabiedrībām.

Lauku atbalsta dienests (turpmāk - LAD) kompensāciju izmaksu veic saskaņā ar Ministru kabineta 2023. gada 18. aprīļa noteikumiem Nr. 197 "Atbalsta piešķiršanas kārtība Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai platībatkarīgo un dzīvniekatkarīgo saistību īstenošanai" (turpmāk - MK noteikumi Nr.197). MK noteikumi Nr. 197 nosaka, ka ikgadējie atbalsta maksājumi tiek maksāti, ja mežsaimnieciskā darbība ir pilnībā aizliegta, kā arī gadījumos, ja aizliegta ir koku ciršana galvenajā cirtē, kailcirtē vai kopšanas cirtē.

Izmaksājamo kompensāciju likmes noteiktas MK noteikumu Nr.197 82. punktā. Ikgadējie atbalsta maksājumi par *Natura 2000* mežu teritorijām un mikroliegumiem tiek veikti, ņemot vērā valsts atbalsta saņemšanas nosacījumus. Kā paredz Eiropas Komisijas 2022.gada 14.decembra Regula 2022/2472, ar kuru, piemērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. pantu, dažu kategoriju atbalstu lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē un lauku apvidos atzīst par saderīgu ar iekšējo tirgu (45.panta 5. punkts: 500 EUR par hektāru gadā sākotnējā periodā, kas nav

ilgāks par pieciem gadiem, un līdz 200 EUR par hektāru gadā pēc tam).

Dabas aizsardzības pārvalde (turpmāk - DAP) kompensāciju izmaksā par teritorijām, kurās kompensāciju izmaksu neveic LAD (piemēram, ĪADT, kuras nav noteiktas kā *Natura 2000*). Ņemot vērā, ka šādi gadījumi ir reti, kopējās platības ir nelielas un sekojoši izmaksāto kompensāciju apjoms arī ir neliels.

Gads	LAD kompensētā platība (ha)	DAP kompensētā platība (ha)
2013		216
2014	34 391	429
2015	36 271	38
2016	38 460	89
2017	41 558	78
2018	44 402	97
2019	45 918	118
2020	47 976	43
2021	49 616	116
2022	49 888	71
2023	51 065	22

3. tabula. Platības ĪADT ar mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem, par kurām izmaksātas ikgadējās kompensācijas, ha.

Kopš 2018.gada LAD kompensācijās izmaksātais apjoms katru gadu pārsniedzis 4 miljonus *euro* (skatīt 4.tabulu).

Gads	Platība (ha)	Summa (<i>euro</i>)
2014	34 391	2 595 000
2015	36 271	3 165 000
2016	38 460	3 459 000

2017	41 558	3 696 000
2018	44 402	4 118 000
2019	45 918	4 196 000
2020	47 976	4 415 000
2021	49 616	4 645 000
2022	49 888	4 700 400

4.tabula. LAD ikgadējo kompensāciju maksājumi par *Natura 2000* meža teritorijām un mikroliegumiem.

DAP kompensāciju izmaksu veic saskaņā ar MK 17.09.2013. noteikumiem Nr. 891 “Noteikumi par saimnieciskās darbības ierobežojumiem, par kuriem pienākas kompensācija, tās izmaksas nosacījumiem, kārtību un apmēru” (turpmāk - MK noteikumi Nr.891). Izmaksājamo kompensāciju likmes noteiktas MK noteikumu Nr.891 6.2. apakšpunktā. MK noteikumi Nr. 891 nosaka saimnieciskās darbības ierobežojumu veidus, par kuriem piešķir kompensāciju ĪADT un mikroliegumos, kas nav ES nozīmes aizsargājamā teritorija (*Natura 2000*). Par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem kompensāciju piešķir gadījumos, ja mežsaimnieciskā darbība ir pilnībā aizliegta, kā arī gadījumos, ja aizliegta ir koku ciršana galvenajā cirtē, kailcirtē vai kopšanas cirtē.

DAP kompensācijas no valsts budžeta līdzekļiem izmaksā tikai gadījumos, kad kompensācijas nevar izmaksāt no ES fondu līdzekļiem, piemēram, gadījumos, kad ierobežojumi noteikti ĪADT ārpus *Natura 2000* teritorijām. Ņemot vērā, ka šādi gadījumi ir reti, izmaksāto kompensāciju apjoms ir neliels (skatīt 5. tabulu).

Gads	Summa (euro)
2013	18 357
2014	69 069
2015	1 947
2016	4 144
2017	3 644
2018	9 605
2019	13 487
2020	3 051

2021	13 764
2022	9 323
2023	2066

5. tabula. DAP izmaksātās ikgadējās kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem, *euro*.

Līdz 2013.gadam spēkā bija likums “Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” (“vecais” likums). “Vecā” likuma 6.pants paredzēja, ka zemes īpašniekam ir tiesības prasīt atlīdzību par šādiem aizsargājamo teritoriju aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteiktajiem mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem:

- 1) jebkādas mežsaimnieciskās darbības aizliegums visa kalendāra gada laikā;
- 2) galvenās cirtes (izņemot kailcirtes) aizliegums visa kalendāra gada laikā;
- 3) kopšanas cirtes aizliegums visa kalendāra gada laikā.

Jēdziens “atlīdzība” tika definēts kā maksājums no valsts vai pašvaldības budžeta, kas sedz zemes īpašnieka neiegūto mantisko labumu, kuru zemes īpašnieks nevar iegūt īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un mikroliegumu aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteikto saimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ.

Atbilstoši “vecā” likuma 10. panta pirmajai daļai pēc tam, kad atbildīgā institūcija bija pieņēmusi lēmumu par atlīdzības pieprasījuma atbalstīšanu, tā pieaicināja ekspertus, kuri novērtēja atlīdzības apmēru.

Saskaņā ar “vecā” likuma 11. panta otro daļu atlīdzību par noteikto mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu attiecīgajā mežaudzē aprēķināja un piešķīra vienu reizi (vienreizējā kompensācija). Vienreizējo kompensāciju apmērs tika aprēķināts saskaņā ar MK 2006. gada 21. marta noteikumiem Nr. 219 “Kārtība, kādā novērtē atlīdzības apmēru par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos, kā arī izmaksā un reģistrē atlīdzību” (turpmāk - MK noteikumi Nr. 219), kuri paredzēja, ka atlīdzības apmērs tiek aprēķināts katrai mežaudzei individuāli, izmantojot MK noteikumus Nr. 219 noteikto atlīdzības aprēķināšanas formulu. Kopumā atlīdzības maksājumi izmaksāti par 358 īpašumiem, izmaksājot 10 260 997 *euro*.

Kopējā kompensāciju ietvarā ir svarīgi norādīt, ka pieņemot Kompensāciju likumu, tā pārejas noteikumu 2. punktā tika iekļauta norma, ka, ja par kādu zemesgabalā esošu mežaudzi ir saņemta vienreizējā atlīdzība — maksājums no valsts vai pašvaldības budžeta —, kas sedz aizsargājamo teritoriju aizsardzību un izmantošanu regulējošos normatīvajos aktos noteikto saimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ zemes īpašnieka neiegūto mantisko labumu, un nav uzlikti papildu mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi, jaunu kompensāciju par attiecīgo mežaudzes platību nepiešķir un zemes īpašnieks nevar pretendēt uz zemes atpirkšanu.

Kompensāciju likuma 2. pants arī nosaka, ka aizsargājamā teritorijā — dabas rezervātā

vai citas aizsargājamās teritorijas dabas rezervāta, stingrā režīma vai regulējamā režīma zonā — **kā kompensācijas veidu var piemērot zemes atpirkšanu, bet tikai neapbūvētai zemei.** Kompensāciju likuma anotācijā norādīts, ka šāds kompensācijas veids attiektos uz 900 ha privātā īpašumā esošas zemes (nevērtējot aprobežojuma un īpašumtiesību iegūšanu korelāciju).

Kompensāciju likuma 6. pants nosaka, kādos gadījumos zemes īpašnieks var prasīt zemes atpirkšanu kā kompensācijas veidu, balstoties uz apsvēruma, ka zeme iekļauta dabas rezervātā vai citas aizsargājamās teritorijas dabas rezervāta, stingrā režīma vai regulējamā režīma zonā pēc zemes iegūšanas īpašumā.

Tāpat Kompensāciju likuma 8. pants nosaka zemes atpirkšanas secību, kā arī to, ka zeme atpērkama atbilstoši valsts vai pašvaldības budžetā šim mērķim piešķirtajiem līdzekļiem. Atpērkamā zemes īpašuma cena tiek noteikta atbilstoši Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumam. Ministru kabineta 2013. gada 22. oktobra noteikumi Nr. 1173 “Zemes atpirkšanas iesnieguma pieņemšanas kārtība” noteic iesnieguma paraugu un pieņemšanas kārtību.

Priekšlikumi kompensāciju sistēmas pilnveidošanai

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. panta pirmais teikums paredz, **ka ikvienam ir tiesības uz īpašumu, taču šo tiesību īstenošanai ir arī sociālas robežas, jo īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm.** Proti, īpašumam ir arī sociāla funkcija, tas kalpo sabiedrības interesēm, un nekustamā īpašuma lietošanas un saimnieciskās darbības ierobežojumus var noteikt, piemēram, vides saglabāšanas un aizsardzības interesēs. Attiecībā uz kompensāciju par īpašuma lietošanas aprobežojumu noteikšanu Satversmes tiesas spriedumos ir nostiprināta atziņa, ka īpašuma tiesības var ierobežot, bet **ierobežojums ir attaisnojams, ja tas ir samērīgs.** Lai nodrošinātu īpašuma tiesību ierobežojuma samērīgumu, likumdevējs var paredzēt īpašniekam atlīdzību par zaudējumiem, kas viņam nodarīti ierobežojuma rezultātā.

Satversmes 105. pants neparedz, ka ikvienā gadījumā, kad īpašuma tiesības tiek ierobežotas, par to būtu jāparedz atlīdzība. Proti, fakts, ka **nekustamajam īpašumam ar likumu noteiks īpašuma lietojuma tiesību aprobežojums negarantē, ka īpašniekam vienmēr pienāksies kompensācija.** Tas, vai personai pienākas kompensācija par likumā noteiktu lietošanas tiesību aprobežojumu ir likumdevēja ziņā. Ņemot vērā minēto, likumdevējam ir jāizvērtē, vai noteiktais īpašuma lietojuma tiesību aprobežojums ir samērīgs un vai, neparedzot kompensāciju par konkrētā īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumu piemērošanu, personas tiesības tiek vai netiek aizskartas tādā apmērā, ka nepieciešams noteikt kompensāciju par šādu tiesību aizskārums un kādā apmērā.

Tāpat Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā vairākkārt atzīts, ka **vides aizsardzības politika, kur sabiedrības vispārējās intereses ir noteicošās, valstij piešķir lielāku rīcības brīvību nekā jautājumos, kas skar pilsoniskās tiesības.** Īstenojot šo politiku, valsts var regulēt īpašuma izmantošanu, un tai nav pienākuma vienmēr paredzēt kompensāciju situācijās, kas ietilpst īpašuma izmantošanas sfērā, kā arī nav pienākums vienmēr kompensēt pilnā apmērā.

Tā, piemēram, Eiropas Savienības tiesas spriedumā lietā C-234/20² 40.punktā atgādināts, ka Regulas Nr. 1305/2013 30. pantā dalībvalstīm ir sniegta iespēja piešķirt kompensācijas atbilstoši *Natura 2000*, bet tajā tām nav noteikts nekāds pienākums šajā ziņā. Tāpat šī paša tiesas sprieduma 66.punktā norādīts, ka lai gan dalībvalstis, ja vien tās rīkojas, ievērojot Savienības tiesības, attiecīgā gadījumā var uzskatīt, ka ir lietderīgi izmaksāt daļēju vai pilnīgu kompensāciju to zemes gabalu īpašniekiem, uz kuriem attiecas saskaņā ar Putnu direktīvu un Dzīvotņu direktīvu noteikti aizsardzības pasākumi, no šī konstatējuma tomēr nevar secināt, ka Savienības tiesībās pastāv pienākums piešķirt šādu kompensāciju.

Vispārējie principi

Izvērtējot iespējamus pilnveidojumus kompensāciju sistēmā, kompensāciju darba grupas dalībnieki vienojās, ka jauni kompensāciju veidi, ja tādi tiek noteikti, iekļaujami esošajā Kompensāciju likuma ietvarā (tai skaitā kompensācijas piešķiršanas nosacījumiem) un ir papildinoši jau esošajiem kompensāciju veidiem – ikgadējiem atbalsta maksājumiem no valsts budžeta vai ES fondiem un zemes atpirkšanai, vienlaikus nodrošinot, ka zemes īpašniekam attiecībā uz konkrētu zemesgabalu, kuram noteikti saimnieciskās darbības ierobežojumi, var piešķirt tikai vienu kompensācijas veidu un par vieniem un tiem pašiem ierobežojumiem kompensāciju piešķir vienu reizi (izņemot ikgadējos atbalsta maksājumus).

Ieviešot jaunus kompensāciju vai atbalsta shēmu veidus, jāizvērtē to atbilstība valsts atbalsta piešķiršanas nosacījumiem.

Ņemot vērā, ka arvien plašāk mežsaimniecības nozarē tiek piemērota mežsaimnieciskās darbības brīvprātīgā sertifikācija, būtu jānodrošina, ka par brīvprātīgajā mežsaimnieciskās darbības sertifikācijas sistēmā uzņemtajām brīvprātīgajām bioloģiskās daudzveidības saistībām kompensācijas par saimnieciskās darbības ĪADT ierobežojumiem netiek piešķirta.

Lai nodrošinātu vienādu attieksmi pret zemes īpašniekiem kopš ir izveidota kompensāciju sistēma par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās, Kompensāciju likumā būtu jāiekļauj nosacījums, ka tiesības pretendēt uz atsevišķiem kompensāciju veidiem ir tikai tad, ja aprobežojumi ir noteikti pēc īpašumtiesību iegūšanas. Atbilstība šim nosacījumam tiktu pārbaudīta salīdzinot ĪADT izveidošanas / ĪADT zonējuma apstiprināšanas datumu ar īpašumtiesību ieguves dokumenta datumu.. Ja ĪADT izveides datums ir agrāks, tiek uzskatīts, ka mežsaimnieciskās darbības ierobežojumi ir bijuši spēkā īpašumtiesību iegūšanas brīdī.

Priekšlikumi esošo kompensāciju veidu pilnveidošanai

Attiecībā uz pastāvošajiem kompensāciju veidiem tika izteikti šādi priekšlikumi:

1. **Palielināt ikgadējo maksājumu likmes no ES fondu līdzekļiem.** Par ikgadējo maksājumu likmēm no valsts budžeta pieprasījumu nav.
2. **Paplašināt pretendentu loku zemes atpirkšanai,** to attiecinot arī uz citām

² <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=lv&td=ALL&num=C-234/20>

ĪADT kategorijām un citām ĪADT funkcionālajām zonām.

Izvērtējot iespējas palielināt ikgadējo maksājumu likmes no ES fondu līdzekļiem, ZM sniedza skaidrojumu, ka lielākā atbalsta likme, kas tiek izmaksāta no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (turpmāk - ELFLA) par mežsaimnieciskās darbības, galvenās cirtes un kopšanas cirtes aizliegumu ir 196 *euro*/ha, ir tuvu maksimālajai iespējamajai robežai 200 *euro*/ha gadā, saskaņā ar Valsts atbalsta regulas 2022/2472³ 45. panta 5. punktā un Valsts atbalsta regulas Nr. 702/2014⁴ 36. panta 6. punktā noteikto. Līdz ar to ikgadējās atbalsta likmes palielināt nav iespējams.

VARAM izstrādājusi grozījumus MK noteikumos Nr. 891, vienādojot no valsts budžeta izmaksāto ikgadējo maksājumu likmes ar ES fondu maksājumu likmēm.

Izvērtējot iespēju paplašināt zemes atpirkšanas pretendentu loku, darba grupā tika skatīta iespēja paplašināt neapbūvētas zemes atpirkšanas iespējas arī dabas liegumos un citu ĪADT dabas lieguma zonās, saglabājot Kompensāciju likuma 2. un 6. panta nosacījumus. Atbilstoši DAP datiem privātā īpašumā dabas liegumos (kas nav sadalīti funkcionālās zonās) atrodas 15 063,89 ha, savukārt dažādu kategoriju ĪADT dabas liegumu zonās - 39 033,80 ha. Jāatzīmē, ka dabas liegumos un citu ĪADT dabas liegumu zonās noteiktie saimnieciskās darbības ierobežojumi var būt atšķirīgi. Tādēļ zemes atpirkšana dabas liegumos un dabas lieguma zonās būtu piemērojama tikai tad, ja dabas aizsardzības nolūkā ir noteikts pilnīgs mežsaimnieciskās darbības aizliegums visa kalendārā gada laikā, kā arī ir noteikts kopšanas cirtes aizliegums, ja paredzams, ka pēc mežaudzes ciršanas vecuma iestāšanās sekos pilnīgs mežsaimnieciskās darbības aizliegums.

Kopējā potenciālā platība, uz kuru varētu piemērot zemes atpirkšanu, ir 10 655 ha.

Pēc ZM sniegtās informācijas, zemes atpirkšanu kā kompensāciju varētu veikt AS Latvijas Valsts meži. Paplašinot zemes atpirkšanas pretendentu loku, jāņem vērā tālāk informatīvajā ziņojumā paredzētā prioritārā kārtība zemes īpašnieku pieteikumu izskatīšanai.

Nepieciešami normatīvo aktu grozījumi

Atpērkamo zemju tvēruma paplašināšanai nepieciešami grozījumi Kompensāciju likumā.

Jauni priekšlikumi

Darba grupā tika izskatīti un analizēti priekšlikumi par jaunu kompensāciju veidu ieviešanu, tai skaitā zemes maiņa, vienreizēji maksājumi par mežaudzi, kā arī

³ KOMISIJAS REGULA (ES) 2022/2472 (2022. gada 14. decembris), ar kuru, piemērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. pantu, dažu kategoriju atbalstu lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē un lauku apvidos atzīst par saderīgu ar iekšējo tirgu (Dokuments attiecas uz EEZ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2472>

⁴ Komisijas 2014. gada 25. jūnija Regulas (ES) Nr. 702/2014, ar kuru konkrētas atbalsta kategorijas lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē un lauku apvidos atzīst par saderīgām ar iekšējo tirgu, piemērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. pantu (Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, 2014. gada 1. jūlijs, Nr. L 193) <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2014/702/oj/?locale=LV>

brīvprātīgu aizsardzības pasākumu ieviešana.

Zemes maiņa

Zemes maiņa kā kompensāciju veids jau bija noteikts “vecajā” likumā, paredzot zemes īpašnieku tiesības mainīt privātā īpašumā esošu zemi, kas iekļauta dabas rezervātā, dabas liegumā vai citu īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas rezervātā, stingrā režīma, dabas lieguma vai regulējamā režīma zonā, pret līdzvērtīgu valsts vai pašvaldības zemesgabalu.

Zemes maiņas kā kompensācijas veida ieviešana ļautu mazināt ikgadējiem maksājumiem un citiem kompensāciju veidiem nepieciešamo finansējumu, kā arī saglabātu saimniecisko darbību.

Tāpat šāds kompensācijas veids būtu mērķtiecīgi izmantojams valsts īpašumu konsolidācijai, jo īpaši ĪADT ar stingrākajiem aprobežojumiem. Meža likuma 44.pants 8.punktā pieļauj valsts meža zemes atsavināšanu ar ikreizēju Ministru kabineta rīkojumu, ja valsts meža zeme tiek izmantota kā atlīdzības kompensācijas veids atbilstoši normatīvajiem aktiem par sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanu.

Lai izvērtētu zemes maiņas ieviešanu kā kompensāciju veidu, būtu jāanalizē šāda kompensāciju veida pieprasījums no zemes īpašnieku puses, kā arī pieejamo valsts zemesgabalu portfelis. Tāpat būtu izvērtējama iespēja privātīpašumā esošu zemi mainīt ne tikai pret valsts meža zemi VARAM vai ZM valdījumā, bet arī citu ministriju valdījumā esošu zemi, pašvaldību īpašumā esošu zemi, kā arī zinātniskās izpētes mežiem, kuriem nav noteikts zinātniskās izpētes objekta statuss.

Papildus šāda kompensāciju veida ieviešana prasītu būtiskas izmaiņas normatīvajos aktos, kā arī jauna normatīvā regulējuma izstrādi un būtisku administratīvo slogu (meklēt piemērotus zemesgabalus, noteikt līdzvērtības principus un kritērijus, vienoties ar potenciālajiem zemes īpašniekiem).

Priekšlikumi tālākai rīcībai:

1. VARAM sadarbībā ar ZM izvērtēt privātā īpašumā esošās zemes dabas rezervātos, dabas liegumā vai citu ĪADT dabas rezervātā, stingrā režīma, dabas lieguma vai regulējamā režīma zonā, ar mērķi valsts zemes konsolidācijai.
2. VARAM sadarbībā ar Latvijas pašvaldību savienību / pašvaldībām apzināt zemes īpašnieku interesi par zemes maiņu.
3. Balstoties uz zemes īpašnieku interesi un pieejamo maiņas zemju resursu, VARAM sadarbībā ar ZM un TM izstrādāt zemes maiņas mehānismu, izvērtējot šāda kompensāciju mehānisma ieviešanas lietderīgumu un izdevīgumu.

Vienreizēji maksājumi par mežaudzi

Zemes īpašniekus pārstāvošās organizācijas kompensāciju darba grupā uzsvēra, ka taisnīgas kompensācijas par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT **būtu nosakāmas mežaudzes tīrās tagadnes vērtības apmērā par audzēm, kurām**

noteikts pilnīgs mežsaimnieciskās darbības aizliegums, galvenās un kopšanas cirtes, un kailcirtes aizliegums. Ņemot vērā, ka tīrās tagadnes vērtības aprēķins lielā mērā saistīts gan prognozētajiem ienākumiem no mežaudzes (kas dabas aizsardzības nolūkā uzlikto saimnieciskās darbības ierobežojumu dēļ var arī nebūt), kā arī ar apsvērumiem, kuri saistīti ar zemes īpašnieka izvēlēto biznesa modeli, piemēroto diskonta likmi u.t.t., saimnieciskās darbības ierobežojumu gadījumā piemērotāki būtu vienreizējie maksājumi, kas aprēķināti pēc augošu koku krājas vērtības.

Pilnīga mežsaimnieciskās darbības aizlieguma gadījumā, kas parasti sakrīt ar stingrākām ĪADT kategorijām vai funkcionālajām zonām, piemērotāks risinājums būtu zemes atpirkšana, nevis mežaudzes vērtības kompensēšana vienreizēja maksājuma veidā. Kā otrs kompensāciju veids tiek saglabāti ikgadējie atbalsta maksājumi no ES fondu līdzekļiem.

Atbilstoši Meža likumam galvenā cirte ir cirtes veids mežaudzes nociršanai vienā paņēmiņā vai vairākos paņēmiņos pēc galvenās cirtes vecuma vai galvenās cirtes caurmēra sasniegšanas. Ja ĪADT mežsaimnieciskā darbība ir atļauta, tad mežaudzes cērt tikai pēc galvenās cirtes vecuma kritērija. Galvenās cirtes izpildes veidi ir izlases cirte un kailcirte. Tas nozīmē, ka, ĪADT, nosakot kailcirtes aizliegumu, galvenā cirte kopumā ir atļauta, līdz ar to nav aizliegta koksnes ieguve. Tādēļ kailcirtes ierobežojuma gadījumā nav pamatoti kompensēt mežaudzes vērtību, jo saimnieciskās darbības ierobežojums, salīdzinot ar pilnīgu mežsaimnieciskās darbības aizliegumu vai galvenās cirtes aizliegumu, ir mazāk ietekmējošs.

Kailcirtes aizlieguma gadījumā tiek saglabāti ikgadējie atbalsta maksājumi no ES fondu līdzekļiem.

Izvērtējot mežaudzes vērtības kompensāciju galvenās cirtes ierobežojuma gadījumā, būtu jāņem vērā vispārējās Meža likuma prasības. Tā kā ĪADT galvenā cirte ir atļauta tikai pēc galvenās cirtes vecuma kritērija, tad sekojoši arī galvenās cirtes aizliegums var iestāties, mežaudzei sasniedzot galvenās cirtes vecumu. **Tas nozīmē, ka kompensācija arī aprēķināma tikai par audzēm, kas sasniegušas galvenās cirtes vecumu. Indikatīvā platība 7847 ha, aprēķinātā mežaudzes vērtība ir 127718552 euro.**

Tāpat kompensācija būtu rēķināma pēc audzes faktiskā stāvokļa (t.i. koku sugas, bonitātes, krājas utt.), nevis pēc vispārinātiem algoritmiem. Tas sadārdzina kompensācijas aprēķināšanas un izmaksāšanas procesu, vienlaikus daudz korektāk atspoguļo faktisko konkrētās mežaudzes vērtību.

Galvenās cirtes ierobežojuma gadījumā mežaudzes vērtība būtu kompensējama, ja ir noteikti jauni saimnieciskās darbības ierobežojumi īpašumā. Tas piemērojams arī gadījumos, kad, izstrādājot ĪADT individuālos aizsardzības un izmantošanas noteikumus un nosakot funkcionālo zonējumu, tiek noteiktas stingrākas aizsardzības prasības, tai skaitā stingrāki saimnieciskās darbības ierobežojumi. Galvenās cirtes ierobežojuma gadījumā mežaudzes vērtība nebūtu kompensējama, ja īpašuma iegādes brīdī šis ierobežojums ir bijis spēkā. Šādā gadījumā saimnieciskās darbības ierobežojumi bija jāņem vērā, nosakot īpašuma iegādes cenu.

Lai novērstu dubultā finansējuma risku un ievērotu augstāk minēto principu, ka par vieniem un tiem pašiem ierobežojumiem kompensāciju aprēķina un piešķir vienu reizi,

no aprēķinātās mežaudzes vērtības būtu jāatrēķina jau līdz šim saņemtie valsts un ES fondu maksājumi, ja tādi ir bijuši. Saskaņā ar ZM sniegto informāciju, ikgadējiem atbalsta maksājumiem no ES fondiem, 2021.-2027. gadam paredzēti 51 029 550 *euro*, tostarp ELFLA 22 447 344 *euro* un valsts līdzfinansējums 7 582 206 *euro*, kā arī rezervētais papildus valsts finansējums 21 000 000 *euro*.

Tāpat jāvērtē, vai vienreizējie maksājumi, kas paredzēti kā kompensācija par saimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT, atbilst ES valsts atbalsta nosacījumiem^{5,6}.

Aprēķinot un piešķirot vienreizēju maksājumu par mežaudzi, jānovērs risks, ka mežaudzes dabas vērtības pēc kompensācijas saņemšanas tiek noplicinātas, tai skaitā ievērojot galvenās cirtes aizliegumu, piemēram, veicot sanitāro vai kopšanas cirti. Ja īpašniekam tiek samaksāta pilna mežaudzes vērtība, tad jānodrošina, ka mežsaimnieciskā darbība saimnieciskos nolūkos īpašumā vairs netiek veikta. Vienreizējā maksājuma saņemšanas fakts nostiprināms Zemesgrāmatā (vai citā publiskā reģistrā), lai trešajām personām (arī nākamajiem īpašniekiem) ir zināms, ka īpašums ir aprobežots un kompensācijas vairs nepienāksies.

Prioritārā secība

Ņemot vērā aprēķināto mežaudzes vērtību, kura būtu izmaksājama vienreizēja maksājuma veidā, kā arī ņemot vērā iespējamus budžeta ierobežojumus, ir izvērtējama vienreizējo maksājumu pieprasīšanas un piešķiršanas prioritārā secība. Prioritārā secība būtu nosakāma pēc viena vai vairākiem no zemāk uzskaitītajiem kritērijiem:

1. **Pēc juridiskā statusa** – tā kā privātā īpašumā zeme pieder gan fiziskām, gan juridiskām personām, tad **prioritāri izskatāmi fizisko personu pieprasījumi**, pēc tam juridiskām personām. Atsevišķi izvērtējams, vai ir iespējams prioritizēt fiziskām personām piederošu uzņēmumu (piem., zemnieku saimniecību) pieprasījumus.
2. **Pēc saimnieciskās darbības ierobežotās platības** – kopējās platības un/ vai īpatsvara kopējā īpašumu portfeļa platībā, **priekšroku dodot mazākām platībām**. Nosakot ierobežotās platības īpatsvaru kopējā īpašuma platībā, jāņem vērā, vai īpašnieks ir iesaistījies brīvprātīgajā mežsaimnieciskās darbības sertifikācijas sistēmā, kas paredz uzņemties noteiktas brīvprātīgas bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas saistības. Par šādām saistībām mežaudzes pilnā vērtība nav kompensējama.
3. **Pēc saimnieciskās darbības ierobežojumu uzlikšanas laika – prioritāri izskata tos pieprasījumus, kur saimnieciskās darbības ierobežojumi uzlikti no jauna** (tai skaitā mainot ĪADT funkcionālo zonējumu). ALTERNATĪVI pieprasījumus izskata, sākot ar vecākiem ierobežojumiem. Šādā gadījumā jānosaka senākais saimnieciskās darbības ierobežojumu uzlikšanas datums, ar

⁵ EK pamatnostādnes ar valsts atbalstu klimata, vides aizsardzības un enerģētiskas pasākumiem (2022) (2022/C 80/01) https://publications.europa.eu/resource/cellar/d91ba5be-9094-11ec-b4e4-01aa75ed71a1.0014.01/DOC_2

⁶ KOMISIJAS REGULA (ES) 2022/2472 (2022. gada 14. decembris), ar kuru, piemērojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. un 108. pantu, dažu kategoriju atbalstu lauksaimniecības un mežsaimniecības nozarē un lauku apvidos atzīst par saderīgu ar iekšējo tirgu (Dokuments attiecas uz EEZ) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2472>

kuru tiek izskatīti un piešķirti vienreizējā maksājuma pieprasījumi.

Papildus vienreizējo maksājumu pieprasīšanas un piešķiršanas prioritārā secībā būtu jānosaka, ka aprēķināto vienreizējo maksājumu izmaksu var sadalīt vairākos maksājumos, tai skaitā ierobežojot vienā gadā izmaksājamo apjomu.

Priekšlikumi tālākai rīcībai:

1. Papildināt kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās ietvaru, ieviešot vienreizējos mežaudzes vērtības maksājumus par galvenās cirtes ierobežojumiem.
2. VARAM sadarbībā ar ZM izstrādāt vienreizējo mežaudzes vērtības maksājumu aprēķināšanas un izmaksāšanas algoritmu, saskaņojot to ar EK par atbilstību valsts atbalsta nosacījumiem.
3. VARAM sadarbībā ar ZM izstrādāt vienreizējo maksājumu pieteikumu izskatīšanas un piešķiršanas prioritāro secību.

ĪADT aizsardzības un apsaimniekošanas pasākumiem pieejamais finansējums

VARAM informē, ka **ir pieejams Latvijas Vides aizsardzības fonda finansējums projektu vadlīnijā “Sugu un biotopu stāvokļa uzlabošanas pasākumi šādu pasākumu ieviešanai:**

1. Apsaimniekošanas pasākumu ieviešana ĪADT un ML (pieejamais finansējums 600 000 *euro*)
2. Apsaimniekošanas pasākumu ieviešana ārpus ĪADT un ML (pieejamais finansējums 600 000 *euro*)
3. Sugas aizsardzības plānos paredzēto pasākumu ieviešana (pieejamais finansējums 300 000 *euro*)

Projektu konkursa nolikums apstiprināts 2023.-2025. gadam (3 gadu projekti). Pieteikumus var iesniegt pašvaldība, zinātniska institūcija, biedrība / nodibinājums. Projektu pieteikumam jāpievieno līgums ar zemes īpašniekiem. Finansējums sedz tikai veicamo pasākumu izmaksas un nesedz mežsaimnieciskās darbības ierobežojumu radītos zaudējumus.

2023.gada konkursā apstiprināti 8 projekti sadaļā “Apsaimniekošanas pasākumu ieviešana ĪADT un ML”, kopējais piešķirtais finansējums 179 817 *euro*, kā arī viens projekts sadaļā “Sugas aizsardzības plānos paredzēto pasākumu ieviešana “ ar piešķirto finansējumu 29 796 *euro*.

Alternatīvi risinājumi ĪADT un ML apsaimniekošanas uzlabošanai un zemes īpašnieku iesaistei

Kompensāciju darba grupā tika rosināti arī citi risinājumi, kas palielinātu zemes īpašnieku iesaisti un ieinteresētību ĪADT un ML apsaimniekošanā un dabas vērtību saglabāšanā.

VARAM informē, ka LIFE-IP LatViaNature ietvaros uzsāktā brīvprātīgo atbalsta programmu “Dzīvais mežs” un “Ziedu pļava” testēšana. **Programmā “Dzīvais mežs” uzņemti 70 meža īpašumi no visas Latvijas ar kopējo platību 349 hektāri.** Programmā ir trīs apakšprogrammas: “Biotopu saglabāšana”, kas vērsta uz bioloģiski vērtīgāko mežaudžu saglabāšanu, “Biotopu veidošana” – apakšprogramma dabas daudzveidības mērķtiecīgai palielināšanai mežā, kā arī “Dabai draudzīga mežsaimniecība”, kas tiecas uz mežsaimniecības un dabas vērtību saglabāšanas interešu līdzsvarošanu. Savukārt “Ziedu pļavas” programmas mērķis ir palīdzēt īpašniekiem, kuru apsaimniekošanā ir ilggadīgi zālāji ar dabiskošanās pazīmēm, sasniegt ES nozīmes zālāju biotopu līmeni, proti, bioloģiski vērtīgu zālāju kvalitāti, lai tie nākotnē varētu saņemt pastāvīgu atbalstu dabas vērtību saglabāšanai. Programmā uzņemtas 70 saimniecības no visas Latvijas ar kopējo platību 675 hektāri. Šajā programmā tiek testēta Latvijā inovatīva pieeja atbalsta maksājumiem, kur atbalsta apmēru (87-203 euro par hektāru gadā) nosaka pēc sasniegtā rezultāta – jo lielāka bioloģiskā daudzveidība sasniegta, jo būtiskāks finansiālais atbalsts. Līgumi abās programmās noslēgti uz 4 gadiem.

Programmas “Ziedu pļavas” un “Dzīvais mežs” izstrādātas, izpētot citu valstu motivējošos mehānismus bioloģiskās daudzveidības veicināšanai privātajās zemēs, kā arī sadarbībā ar Vidzemes Augstskolu un Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centru, veicot mežu un zālāju īpašnieku viedokļu pētījumus par bioloģiskās daudzveidības veicināšanas iespējām un vēlmi to darīt savos īpašumos, kā arī nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem. Pēc programmu rezultātu apkopošanas un analīzes būs iespējams novērtēt gan sasniegtos rezultātus, gan izstrādāt ieteikumus programmu iespējamai turpināšanai, piesaistot valsts budžeta un ES fondu līdzekļus.

Latvijā ieviesti vides nevalstisko organizāciju pieteikti un ES LIFE programmas finansēti projekti zālāju apsaimniekošanā, kas gan testējuši inovatīvas metodes zālāju atjaunošanā, gan nodrošinājuši zālāju biotopu atjaunošanu un apsaimniekošanu. Tāpat ar ES LIFE programmas atbalstu izveidotas dzīvotnes apdraudētu abinieku un rūpuļu sugām. 2024. gadā uzsākta ES LIFE programmas finansēta projekta “Ūdens struktūrdirektīvas un Biotopu direktīvas harmonizācija un integrēta apsaimniekošanas pasākumu īstenošana saldūdeņu kvalitātes uzlabošanai Salacas daļbaseinā”, kura ietvaros tiks izstrādāts dabas aizsardzības plāns *Natura 2000* teritorijai “Salacas ieleja”, tomēr galvenie projekta mērķi ir saistīti ar saldūdeņu biotopu atjaunošanu un jaunas pieejas testēšanu upmalu mežu apsaimniekošanā. Līdz ar to ES LIFE programmas finansējums, kas tiek piešķirts atklātu projektu konkursa rezultātā, ir izmantojams jaunu mehānismu izstrādei un testēšanai zemes īpašnieku iesaistei ĪADT apsaimniekošanā. Tomēr ES LIFE programma nav piemērota kā finansējuma avots kompensāciju izmaksai.

Ar pieejamo ES pārrobežu programmu finansējumu 2014.-2020. gadā Latvijā ieviesti 92 projekti, kuri atbilst investīciju prioritātēm “Saglabāt, aizsargāt, veicināt un attīstīt dabas un kultūras mantojumu”, “Aizsargāt un atjaunojot bioloģisko daudzveidību un augsni un veicināt ekosistēmu pakalpojumus, tostarp izmantojot "*Natura 2000*", un zaļo infrastruktūru” un “Vides aizsardzība, klimata izmaiņu mazināšana un pielāgošanās”, kuru ietvaros tiešā vai netiešā veidā ir risināti ar bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu saistīti jautājumi. Tomēr informācija par to, vai un cik lielā mērā šajos projektos iesaistīti zemes īpašnieki, nav pieejama.

Tāpat kompensāciju darba grupā saņemti šādi **priekšlikumi** dabas aizsardzības sistēmas pilnveidošanai, **kas varētu palielināt zemes īpašnieku iesaisti dabas aizsardzības pasākumu ieviešanā**, vienlaikus samazinot kompensācijām nepieciešamo finansējuma apjomu:

1. **Izstrādāt alternatīvas pilnīgam vai stingram saimnieciskās darbības aizliegumam** un tā vietā noteikt gradētu ierobežojumu līmeni zemju īpašniekiem, tādējādi samazinot arī nepieciešamo kompensāciju apjomu;
2. **Iesaistīt zemes īpašniekus motivējošās brīvprātīgās dabas aizsardzības programmās**, kas palīdz sasniegt dabas aizsardzības mērķus un ir realizējami par relatīvi nelieliem finanšu līdzekļiem, tai skaitā ieviešot “drošās ostas” (safe harbor) principu. “Drošās ostas” princips nozīmē, ka zemes īpašniekiem tiek garantēts, ka platībām, kas tiek apsaimniekotas dabas aizsardzības nolūkā, netiks uzlikti juridiski aprobežojumi (piem., tās netiks iekļautas ĪADT vai ML).
3. **Deleģēt zemes īpašniekiem vai to pārstāvošām organizācijām veikt dabas aizsardzības funkcijas**, tai skaitā veikt dabas atjaunošanas projektus, pārdaļot esošo finansējumu, kas arī iekļaujošā veidā palīdz sasniegt dabas aizsardzības mērķus.

Izvērtējot augstākminētos priekšlikumu programmu brīvprātīgas dabas aizsardzības sistēmas ieviešanai Latvijā, VARAM skaidro, ka šāda programma izveide jāskata kopējā dabas aizsardzības politikas ietvarā. ES Dabas direktīvas⁷ paredz noteiktus pienākumus, t.sk. *Natura 2000* teritoriju izveidi pēc noteiktiem kritērijiem un noteiktā apjomā. *Natura 2000* teritorijas tiek veidotas, katrai aizsargājamai sugai un biotopam nodrošinot noteiktu aizsargātās populācijas vai platības īpatsvaru. Tādēļ nav iespējams aizstāt *Natura 2000* teritoriju veidošanu ar brīvprātīgiem aizsardzības pasākumiem. Līdz ar to brīvprātīgi aizsardzības pasākumi var būt kā papildinošie pasākumi obligātajiem pienākumiem, kas nodrošina aizsargājamo sugu un biotopu aizsardzību ārpus šo sugu un biotopu aizsardzībai izveidotajām teritorijām.

Daļa no minētajiem priekšlikumiem jau tiek skatīti LIFE-IP LatViaNature projekta ietvaros, tai skaitā tiek izvērtēta līdzšinējā pieredze ĪADT apsaimniekošanas plānošanā, tiek izvērtēts, vai esošais dabas aizsardzības normatīvo aktu ietvars palīdz sasniegt sugu un biotopu labvēlīgu aizsardzības stāvokli. Tāpat tiek izvērtēta līdzšinējā kompensāciju sistēmas pieredze un citu valstu pieredze ĪADT noteikto aizsardzības mērķu sasniegšanā, tai skaitā jaunu zemes īpašnieku iesaistes mehānismu izstrādāšana. LIFE-IP LatViaNature projekta ieviešana paredzēta līdz 2028. gadam.

Darba grupas dalībnieki izteica konceptuālu atbalstu brīvprātīgas (līgumiskas) dabas aizsardzības pieejas turpmākai attīstībai Latvijā, papildinot esošo motivējošo mehānismu klāstu. Gan meža īpašnieku aptauju rezultāti, gan pilotprogrammas 'Dzīvais mežs' pieredze liecina, ka **Latvijā ir privāto mežu īpašnieki, kas labprāt savus mežus veltītu dabas aizsardzības mērķu sasniegšanai, ja tiek nodrošināts atbilstošs konsultatīvs un finansiāls atbalsts**. Līdz ar to daļu no dabas aizsardzības mērķa platībām varētu sasniegt efektīvāk - iesaistot lielāku īpatsvaru motivētus meža īpašniekus, vienlaicīgi mazinot konfliktu iespējamību. Līgumiskā pieeja attīstāma kā

⁷ Padomes 1992. gada 21. maija direktīva 92/43/EEK par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību (Biotopu direktīva) *Europas Parlamenta un Padomes 2009. gada 30. novembra direktīva 2009/147/EK par savvaļas putnu aizsardzību (Putnu direktīva)*

papildinošs, nevis aizstājošs elements esošajai dabas aizsardzības sistēmai.

Kompensāciju izmaksai pieejamie un iespējamie finansēšanas avoti

Esošo Kompensācijas likumā paredzēto kompensāciju veidu segšanai pieejams šāds finansējums:

1. Ikgadējo atbalsta maksājumu no ES fondiem segšanai:

Finanšu avots, termiņi/apjomi	LAP 2014-2020 ietvaros/ Pieteikuma gadi: 2023; 2024; 2025.	KLP 2023-2027 ietvaros/ Pieteikuma gadi: 2026; 2027.	KLP 2023-2027 Pieteikuma gadi: n+2 (vai pēc nepieciešamības citos pamatotos apstākļos 2026-2027)
Atbalsta likmes:	196 euro/ha; 145 euro/ha; 52 euro/ha.	196 euro/ha; 145 euro/ha; 52 euro/ha.	196 euro/ha; 145 euro/ha; 52 euro/ha.
Pieejamais finansējums, euro	18 104 550 (kur ELFA 68%, valsts – 32%)	11 925 000 (kur ELFA 85%, valsts – 15%)	21 000 000 (kur valsts 100%)*
KOPĀ plānošanas periodā, euro	30 029 550		
PAVISAM kopā, euro	51 029 550		

* Ar 2023.gada 13.janvāra MK protokolu apstiprinātā ELFLA prioritāte 157 milj. EUR apmērā nodrošina ELFLA pasākumiem papildus valsts finansējumu, kurš atbilstoši apguves prognozēm ir apstiprināts ZM budžetā 2024.gadam un tiek plānots arī bāzes izdevumos 2025.-2028.gadam.

2. Ikgadējo atbalsta maksājumu segšanai no valsts budžeta līdzekļiem – DAP 897 464 euro (norādītais finansējums ir kopīgs gan Noteikumos Nr. 891 norādīto kompensāciju izmaksai, gan kompensāciju izmaksai par nemedījamo dzīvnieku nodarītajiem postījumiem (kas ir lielākā finansējuma daļa)⁸).

2025. -2027. gada valsts budžeta prioritārajiem pasākumiem VARAM pieprasījusi papildus valsts budžeta finansējumu neapbūvētas zemes ĪADT atpirkšanai, kā arī mežaudzes vērtības kompensācijai - 2025. gadā - 1,3 milj. euro, 2026. gadā – 1,3 milj. euro. Sākot ar 2027. gadu – 3,3 milj. euro katru gadu līdz 2045.gadam. Kopā – 62 milj. euro.

⁸ Ministru kabineta 2021. gada 18. februāra noteikumi Nr. 114 "Kārtība, kādā zemes īpašniekiem vai lietotājiem nosakāmi to zaudējumu apmēri, kas saistīti ar īpaši aizsargājamo nemedājamo sugu un migrējošo sugu dzīvnieku nodarītajiem būtiskiem postījumiem, un minimālās aizsardzības pasākumu prasības postījumu novēršanai"

Iespējami jauni finansējuma avoti kompensāciju nodrošināšanai

Kompensāciju darba grupā ierosināts izvērtēt šādu finansējuma avotu piemērotību kompensāciju nodrošināšanai:

1. AS “Latvijas valsts meži” dividenžu palielināšana, iezīmējot noteiktu summu kompensāciju izmaksai. (???)
2. AS “Latvijas valsts meži” plašāka iesaistīšanās zemes atpirkšanā ĪADT.
3. Emisiju kvotu izsoles instruments (EKII).
4. Akcīzes nodokļa palielināšana degvielai par 0,02 euro / litrs.

Lai izvērtētu kompensācijas darba grupā minēto finansējuma avotu piemērotību, VARAM noskaidroja atbildīgo ministriju viedokli.

ZM konceptuāli piekrīt AS “Latvijas valsts meži” plašākai iesaistei zemes atpirkšanā, ņemot vērā uzņēmuma attīstības mērķus un ar akcionāra lēmumu šiem mērķiem pieejamo finansējuma apjomu. Tomēr **jautājums par AS “Latvijas valsts meži” valsts budžetā iemaksāto dividenžu iezīmēšanu kompensāciju izmaksai jāskata kopējā valsts budžeta gatavošanas procesā.(!!!)**

Saskaņā ar KEM sniegto informāciju, EKII finansējums nevar tikt izmantots kā kompensācija par saimnieciskās darbības ierobežojumiem ĪADT. Šī finansējuma izlietojuma mērķi nosaka “Likums par piesārņojumu” un tā finansētiem pasākumiem ir jādod piesaistes siltumnīcefekta gāzu emisiju mazināšanā un oglekļa dioksīda piesaistes palielināšanā.

Tomēr ir izvērtējama iespēja tādu atbalsta programmu izveidei zemes īpašniekiem, kas sekmē gan dabas aizsardzības, gan klimata mērķu sasniegšanu nākotnē ir iespējama, tai skaitā vērtējot oglekļa tirgus mehānismus nākotnē. Izstrādājot jaunas atbalsta programmas, jāņem vērā gan Meža likuma noteiktais ietvars, tai skaitā attiecībā uz bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, kā nosaka MK 2012.gada 18.decembra noteikumi Nr.936 “Dabas aizsardzības noteikumi meža apsaimniekošanā”, gan dabas aizsardzības likumdošanas prasības par sugu un biotopu labvēlīga aizsardzības mērķa sasniegšanu, gan klimata mērķu sasniegšanai nepieciešamie pasākumi.

Finanšu ministrijas (turpmāk – FM) ieskatā nav atbalstāma akcīzes nodokļa palielināšana degvielām kā finansējuma avots kompensācijām mežu īpašniekiem par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās.

FM vērš uzmanību uz to, ka saskaņā ar Direktīvas 2003/87/EK grozījumiem⁹ ar 2027.gadu stāsies spēkā jauna emisiju tirdzniecības sistēma ēku, autotransporta un papildus sektoros (tā saucamā ETS2). Līdz ar to **ir sagaidāms, ka, sasniedzot emisiju kvotu cenu ierobežojumu - 45 euro par tonnu CO2, tā ietekme, piemēram, uz dīzeļdegvielas litru var būt aptuveni 12 euro centi, neskaitot pievienotās vērtības nodokli.**

Priekšlikumi tālākai rīcībai:

⁹ Eiropas Parlamenta un Padomes 2023. gada 10. maija Direktīva 2023/959/ES, ar ko groza Direktīvu 2003/87/EK, ar kuru nosaka sistēmu siltumnīcas efektu izraisošo gāzu emisijas kvotu tirdzniecībai Savienībā, un Lēmumu (ES) 2015/1814 par Savienības siltumnīcefekta gāzu emisijas kvotu tirdzniecības sistēmas tirgus stabilitātes rezerves izveidi un darbību

1. KEM sadarbībā ar VARAM un ZM izvērtēt iespēju izstrādāt atbalsta programmu zemes īpašniekiem, veicinot zemes īpašnieku iesaisti bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas un klimata mērķu sasniegšanā.
2. ZM... par zemes atpirkšanu...
3. ZM ... par AS Latvijas valsts meži dividendēm un to iezīmēšanu kompensāciju izmaksai...

Priekšlikumi MK protokollēmumam

1. Pieņemt zināšanai informatīvo ziņojumu.
2. VARAM izstrādāt grozījumus likumā “Par kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās”, nosakot jaunus kompensāciju veidus saskaņā ar informatīvajā ziņojumā noteiktajiem nosacījumiem:
 - a. **Paplašināt zemes atpirkšanas tvērumu attiecībā uz dabas liegumiem un dabas lieguma zonām**
 - b. **Ieviest zemes maiņu kā kompensācijas veidu**
 - c. **Papildināt kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem aizsargājamās teritorijās ietvaru, ieviešot vienreizējos mežaudzes vērtības maksājumus.**
3. VARAM sadarbībā ar ZM līdz 2024. gada 1. oktobrim izvērtēt privātā īpašumā esošās zemes dabas rezervātos, dabas liegumā vai citu ĪADT dabas rezervāta, stingrā režīma, dabas lieguma vai regulējamā režīma zonā, ar mērķi valsts zemes konsolidācijai.
4. VARAM sadarbībā ar Latvijas pašvaldību savienību / pašvaldībām līdz 2024. gada 1. novembrim apzināt zemes īpašnieku interesi par zemes maiņu.
5. Balstoties uz zemes īpašnieku interesi un pieejamo maiņas zemju resursu, VARAM sadarbībā ar ZM un Tieslietu ministriju līdz 2025. gada 1. decembrim izstrādāt zemes maiņas mehānismu, izvērtējot šāda kompensāciju mehānisma ieviešanas lietderīgumu un izdevīgumu.
6. VARAM sadarbībā ar ZM izstrādāt vienreizējo mežaudzes vērtības maksājumu aprēķināšanas un izmaksāšanas algoritmu, saskaņojot to ar EK par atbilstību valsts atbalsta nosacījumiem.
7. VARAM sadarbībā ar ZM izstrādāt vienreizējo maksājumu pieteikumu izskatīšanas un piešķiršanas prioritāro secību.
8. KEM sadarbībā ar VARAM un ZM izvērtēt iespēju izstrādāt atbalsta programmu zemes īpašniekiem, veicinot zemes īpašnieku iesaisti bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas un klimata mērķu sasniegšanā.
9. ZM... par zemes atpirkšanu...
10. ZM ... par AS Latvijas valsts meži dividendēm un to iezīmēšanu kompensāciju izmaksai...

Piebilde: Apkopojumā LMSP iezīmēts priekšlikumu, iebilžu un skaidrojumu būtiskākā teksta daļa

